

نقش زنان جوان فلسطینی در انتفاضه الاقصی

محمد اسحاقی*، زهرا حبیبی**

چکیده: در این پژوهش به بررسی نقش زنان فلسطینی و جنبه‌های مختلف مشارکت آنان پرداخته می‌شود. همچنین بررسی تاریخ سرزمین فلسطین و چگونگی پیدایش انتفاضه اول و دوم و در نهایت میزان مشارکت این زنان مورد مطالعه قرار می‌گیرد. روش پژوهش: این پژوهش در زمره تحقیقات توصیفی و اکتشافی است و از روش کمی (پیمایشی) برای دستیابی به نتایج استفاده می‌شود، ابزار اندازه‌گیری، پرسشنامه و مصاحبه است. جامعه‌ی آماری این پژوهش از سه اردوگاه یرموک، سبینه و سیده زینب در کشور سوریه با استفاده از جدول مورگان نمونه‌گیری شده است. نتیجه کلی: به نقش مؤثر این زنان در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و ایدئولوژیک و تعلیم و تربیتی پی می‌بریم و آن‌ها را عواملی تأثیرگذار در تداوم انتفاضه اقصی تا به امروز به شمار می‌آوریم. **واژه‌های کلیدی:** نقش، زن جوان فلسطینی، انتفاضه الاقصی، هویت فرهنگی، مشارکت، صهیونیسم.

مقدمه

زنان تأثیرات مهمی بر روند حرکت جوامع و نزول یا صعود آن‌ها دارند، آشنایی و مطالعه‌ی ابعاد زندگی آنان می‌تواند راهکارهایی مدون و کاربردی را در اختیار برنامه‌ریزان یک کشور قرار دهد. در مطالعات جامعه‌شناسانه در تاریخ ملل و اقوام و حتی در ادبیات اسطوره‌ای و باستانی ایران و سایر کشورهای دنیا، به نقش اساسی زنان در رقم خوردن وقایع مهم تاریخی برمی‌خوریم.

موضوع فلسطین امروزه و پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران نه تنها به مهم‌ترین مسأله‌ی کشورهای اسلامی و منطقه تبدیل شده است، بلکه به عنوان یک مسأله‌ی بین‌المللی در سطح مردم و

m.eshaghi.a@ut.ac.ir
z.habibi87@yahoo.com

* استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه تهران
** کارشناس ارشد مطالعات زنان
تاریخ دریافت: ۱۳۸۸/۱۲/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۰۷/۱۹

دولت‌های کشورهای مختلف جهان در آمده است. با توجه به نقش مؤثر زنان در روند حرکت جوامع و جنبش‌ها، در این پژوهش سعی بر این است تا با مطالعه‌ی زنان جوان فلسطینی، ابعاد مشارکت و میزان مشارکت آن‌ها در انتفاضه اقصی در فلسطین بررسی شود. هم اکنون بیش از صد سال از ظهور جنبش صهیونیسم و پنجاه سال از آغاز اولین انتفاضه می‌گذرد. انتفاضه یکی از مهمترین رخدادها و پدیده‌ها در تاریخ معاصر خاورمیانه است و در این میان انتفاضه اقصی از اهمیت فراوانی در روند مبارزه‌ی مردم فلسطین و برهم زدن نقشه‌ها و توطئه‌های دولت‌های استکباری و سازشکار جهانی و منطقه‌ای داشته است. با این همه تاکنون پژوهشی با دید جامعه‌شناسانه و نه سیاسی و به صورت میدانی در مورد نقش این زنان صورت نگرفته است. گرچه مطالعه‌ی میدانی در اردوگاه‌های فلسطینی کاری دشوار بود، ولی ضرورت حساسیت‌های سیاسی منطقه، بعد مسافت، حضور جریان‌های سیاسی و نظامی قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی و تفاوت زبانی و فرهنگی پژوهشگران و جامعه مورد مطالعه، این پژوهش را در نوع خود منحصر به فرد می‌کند.

بیان مسئله: شناخت ویژگی‌های زنان در مناطق مختلف دنیا با توجه به شرایط اقلیمی و تحولات منطقه و نوع پاسخگویی و تحرک زنان در مواجهه با مسائل مختلف در زندگی روزمره آن‌ها، می‌تواند موضوع مناسبی برای مطالعه باشد.

با نگاهی به علل به وجود آمدن انواع جنگ‌ها و جنبش‌ها (دهقانی، هزارهای، کارگری، آنارشستی، جنبش سیاهان، جنبش‌های حقوق مدنی، جنبش‌های ضدجنگ، جنبش‌های زنان و محیط زیست) در اقصی نقاط دنیا و در دوران‌های مختلف تاریخ، به مجموعه‌ای از زنان مواجه می‌شویم که هر کدام از آن‌ها دلایلی برای مقاومت و ایستادگی داشته‌اند، از جمله آن‌ها می‌توان به مبارزه با اشغالگری و تجاوز به حریم جغرافیایی، فرهنگی و اجتماعی و غیره اشاره کرد. در این رابطه می‌توان به چند نمونه در منطقه مورد مطالعه در این پژوهش اشاره کرد:

۱- ضرب و جرح زنان و کودکان، حمله به مساجد و نمازگزاران، کشتن جوانان محصل و دانش‌آموزان، هم‌چنین قرار دادن زنان و دختران زندانی در بدترین شرایط و شکنجه‌های روحی و جسمی در زندان‌ها که همگی در گزارش‌های کمیته‌ی جهانی صلیب سرخ به صراحت به آن‌ها اشاره شده است. ۲- توجه به این مطلب که تقریباً نیمی از کشته‌شدگان در انتفاضه زنان و کودکان هستند. ۳- افزایش سقط جنین بر اثر خشونت.

چهارچوب نظری: از جنبش اجتماعی تعریف‌هایی شده است که به وجوه مشترک این تعاریف در زیر

اشاره می‌شود: آنتونی گیدنز معتقد است که جنبش‌های اجتماعی کوشش جمعی برای پیشبرد منافع مشترک یا تأمین هدفی مشترک از طریق عملی جمعی خارج از حوزه‌های نهادهای رسمی است (گیدنز، ۱۳۸۱: ۲۳۴).

گی‌ریشه معتقد است که جنبش اجتماعی سازمانی کاملاً شکل گرفته و مشخص است به منظور دفاع، گسترش و یا دستیابی به هدف‌های خاص، علاوه بر این کاری‌دی‌رنون در تعریف جنبش، آن را شیوه‌ای از کنش جمعی می‌داند که نوعی خاص از روابط ستیزگونه اجتماعی را در بردارد.

نیل اسملسر معتقد است که جنبش اجتماعی آن نوع کنش جمعی است که برخوردار از سازماندهی است و عده زیادی از نیروهای اجتماعی در بستر آن در پی تحقق اهدافی هستند (اسملسر، ۱۳۸۰: ۵۰).

ویژگی دیگر، تعلق جنبش‌ها به عرصه‌ی معمولی و غیررسمی است. در جنبش اجتماعی تعداد زیادی از گروه‌های رسمی و غیر رسمی، رسانه‌ها، سازمان‌ها، محافل، شخصیت‌ها و مردم بدون این که یک‌دیگر را به گونه خودی و رودرو بشناسند به تحقق هدف یا اهداف خاصی علاقه نشان می‌دهند و آن را پی می‌گیرند.

پس روابط میان طرفداران جنبش به شبکه‌های غیر رسمی (به تعبیر ملوچی: شبکه‌ی روابط نامحسوس یا شبکه‌ی شناور) در میان هم‌فکران، همکاران و دوستان اتکای اساسی دارد (نش، ۱۳۸۰: ۱۷۸).

ویژگی دیگر جنبش اجتماعی به عنوان نوعی کنش جمعی، این است که جنبش اجتماعی مستلزم وجود نوعی آگاهی مشترک، احساس یگانگی و تعلق به یک گروه یا مقوله‌ی اجتماعی متمایز از دیگر جریانات اجتماعی و به عبارت دیگر احراز یک هویت به عنوان «ما» است. هویت، کیستی فرد و جایگاه و منزلت او را در جامعه تعیین می‌کند. هویت جمعی هم مجموعه‌ای از اعتقادات مشترک و هم احساس

تعلق را در برمی‌گیرد. به نظر می‌رسد فرایند شکل‌گیری هویت جز فرایند ساختن یک نظام کنش نیست؛ ملوچی از نظریه‌پردازان جنبش‌های اجتماعی جدید، ایدئولوژی را به عنوان مجموعه‌ای از چهارچوب‌های

نمادین مطرح می‌کند. نکته مهم از دید ملوچی این است که در جنبش‌های جدید اجتماعی، هویت جمعی وسیله‌ای برای رسیدن به یک هدف استراتژیک نیست، هر چند که او به کارکردهای آن توجه دارد، بلکه خود هدف کنش جمعی است (مشیرزاده، ۱۳۸۱: ۱۳۰). برنارد کریک بیان کرده است: «همه‌ی اندیشه‌ها

در جستجوی تحقق نهادی هستند، همه نهادها هدف‌ها را مجسم می‌کنند» (اخوان مفرد، ۱۳۸۱: ۱۳۰).

به طور کلی در مورد جنبش‌های اجتماعی سه نوع تقسیم‌بندی کلی می‌توان داشت: ۱- نظریه

جنبش‌های اجتماعی؛ ۲- نظریه‌های مارکسیستی؛ ۳- نظریه‌های جامعه‌شناختی.

باید اشاره کرد که نظریه‌ی جنبش‌های اجتماعی شامل:

- ۱ - نظریه‌های کلاسیک که شامل نظریه‌های مارکس (تخاصم طبقاتی)، دورکیم (همبستگی)، لوبون (هیجان جمعی)، پارتو (فریب توده‌ها) و ویر (کاریزما) است.
  - ۲ - نظریه‌هایی تا دهه ۱۹۷۰ که عبارتند از: نظریه‌های جامعه توده‌ای (هانا آرنت و کورن‌هاوزر)، نظریه‌های رفتار جمعی (پلومر، اسملسرو ترنروکیلیان) و نظریه‌های روان‌شناختی (کشوندر، دیویس و منحنی‌ل، تداگر و محرومیت نسبی).
  - ۳- نظریه‌های متأخر و جنبش‌های جدید اجتماعی متضمن این موارد است: نظریه‌های سازماندهی و بسیج منابع، نظریه‌ی نظام جهانی و نظریه‌های هویت و شناخت (تورن، ملوچی، ایرمن و جیمسون).
- نظریه‌های مارکسیستی:** متکی بر اقتصاد و تضاد طبقاتی است که بر اساس آن طبقه‌ی کارگر و کارفرما یا استثمارکننده و استثمارشونده به عنوان طبقات متضاد وجود دارند که به دنبال برابری اقتصادی‌اند. ما در فلسطین شاهد به وجود آمدن دو طبقه هستیم که یکی استثمارگر و دیگری استثمارشونده است و همین عاملی برای تنش میان افراد و به وجود آمدن جنبش و تضاد می‌باشد.
- نظریه‌های روان‌شناختی:** بر ایندی که ثبات یا بی‌ثباتی یک نظام سیاسی «در نهایت به یک وضعیت ذهنی و یک حالت روحی در جامعه وابسته است» توده‌ای از مردم که در ارتباط نزدیک با یکدیگرند و از رژیم سیاسی سرخورده و مأیوس هستند، یک «توده نقاد و خرده‌گیر» را شکل می‌دهند.
- تداگر معتقد است که ناکامی و سرخورده‌گی روانی عامل اصلی جنبش‌ها است. ناکامی و سرخورده‌گی هنگامی به وجود می‌آید که وضعیت محرومیت نسبی پیش می‌آید. منظور تداگر از محرومیت نسبی به معنی تصور ذهنی اختلاف میان انتظارات ارزشی کنشگران و توانایی‌های ارزشی کنشگران و توانایی‌های ارزشی ظاهری در محیط آن‌ها است.^۴ ما در طول انتفاضه ۵۰ ساله فلسطین شاهد این محرومیت نسبی بوده‌ایم. اشکال کلی بر این دیدگاه وارد است که اصولاً نمی‌توان بر اساس آن عمل جنبش‌هایی را که خواهان فداکاری و ایثار بسیار زیاد اعضای خود هستند، توجیه کرد.
- نظریه‌های جامعه‌شناختی:** هیچ جامعه‌ای را نمی‌توان یافت که فاقد شکاف و یا تنها دارای شکاف اجتماعی باشد. معمولاً در جوامع به حکم تقسیم کار اجتماعی و نیز وجود عوامل مربوط به تبار و حسب و نسب، جنسیت و غیره چندین شکاف وجود دارد، اما ممکن است هر یک از آن‌ها بر حسب عوامل گوناگون در یک زمان فعال یا غیر فعال باشند. اسملسر و جانسون معتقدند که جنبش‌ها به صورت

نقش زنان جوان فلسطینی در انتفاضه الاقصی ۱۱۳

غیراختیاری آغاز می‌شود. به‌خصوص فلسطین که از زمان اشغال شاهد ظهور جنبش‌ها، شکاف‌ها و بحران‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی زیادی شده است.

ضرورت و اهمیت موضوع: در رابطه با اهمیت موضوع مورد بررسی به چند شاخص اشاره

می‌شود:

۱- جامعه‌ی فلسطین و خصوصاً زنان فلسطینی تا به امروز در اکثریت پژوهش‌ها با توجه به جنبه‌های سیاسی و مسائل مربوط به آن سنجیده شده‌اند، حال آن‌که بررسی جامعه‌شناسانه زندگی و شرایط اجتماعی و بستر جامعه و مردم فلسطین و به‌خصوص زنانی که در این بستر رشد کرده‌اند، موضوعی حائز اهمیت است.

۲- به دلیل سیاسی بودن موضوع فلسطین و با توجه به شعارهای فراوان در رسانه‌های دنیا مبنی بر مبارزه علیه تروریسم و خشونت، در مسأله‌ی فلسطین، ما شاهد کشته شدن تعداد زیادی زن و کودک و بی‌تفاوتی در جامعه جهانی هستیم، لذا مطالعه‌ی تخصصی از منظر جامعه‌شناسی بر روی زنان این سرزمین و بررسی نقش آن‌ها در ابعاد اجتماعی، از اهمیت زیادی برخوردار است.

اهداف تحقیق: اهداف این تحقیق شامل چند بخش است:

هدف کلی در این تحقیق، شناخت نقش زنان جوان فلسطینی (۲۰-۴۰ سال) در انتفاضه‌ی اقصی است.

اهداف اختصاصی: گام‌هایی برای پی بردن به نقش: الف) فرهنگی؛ ب) تعلیم و تربیتی؛ ج) اجتماعی؛ د) اقتصادی؛ ه) آموزشی؛ ط) سیاسی؛ و) نظامی زنان در انتفاضه‌ی اقصی.

پرسش‌های پژوهش: زنان جوان فلسطینی در زمینه‌ی فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، تعلیم و

تربیت، سیاسی و نظامی انتفاضه اقصی چه نقش‌هایی را ایفا می‌کنند؟

تعریف مفاهیم: نقش به رفتاری اطلاق می‌شود که دیگران از فردی که پایگاه معینی را احراز

کرده است، انتظار دارند. در این پژوهش، به معنای رفتاری است که از زنان جوان فلسطینی در انتفاضه الاقصی دارند.

زن جوان فلسطینی: در این پژوهش مقصود زن جوان فلسطینی زنان و دختران ۲۰ تا ۴۰ سال

است، که در کشور فلسطین متولد شده‌اند و حداقل یکی از والدین آن‌ها فلسطینی‌الاصل است و در حال حاضر در اردوگاه‌های مخصوص آوارگان در کشور سوریه ساکن هستند.

انتفاضه: به معنی قیام، تکان، جنبش و پس‌گرفتن است، که به دو بخش اول و اقصی تقسیم می‌شود. انتفاضه‌ی اول به انقلاب سنگ نیز معروف است.

انتفاضه‌ی الاقصی: حرکتی که در ادامه‌ی انتفاضه‌ی اول، از سال ۲۰۰۰ آغاز شد و علت نام‌گذاری آن حمله‌ی یهودیان به صف نمازگزاران در مسجد الاقصی است.

نقش مستقیم زنان: مجموعه فعالیت‌ها و نقش‌هایی که زنان به طور مستقیم و بدون واسطه در انتفاضه‌ی اقصی ایفا می‌کنند.

نقش غیرمستقیم زنان: مجموعه فعالیت‌ها و نقش‌هایی که زنان به طور غیرمستقیم و با واسطه در عرصه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، عمومی و اختصاصی انجام می‌دهند که در انتفاضه‌ی اقصی مؤثر است. **هویت فرهنگی (مشارکت فرهنگی):** هویت فرهنگی در فرهنگ مردم فلسطین با توجه به مطالعات و گفتگو با زنانی از همین سرزمین با شاخص‌هایی از جمله: نوع پوشش خاص؛ گویش فلسطینی؛ احترام به پرچم فلسطین؛ تربیت فرزندان مطابق با فرهنگ اصیل تشویق به فرزندآوری و همبستگی خانوادگی و خونی برای تداوم نسل فلسطینیان؛ تقدس خاک فلسطین به عنوان وطن اصلی.

مشارکت اجتماعی: شاخص‌های آن عبارتند از: عضویت در تشکل یا گروه؛ شاغل یا غیرشاغل بودن و نوع شغل؛ ساعات و روزهایی که در جلسه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و ورزشی شرکت می‌کنند؛ حضور در عرصه‌های مختلف اجتماعی (مذهبی/فرهنگی).

مشارکت اقتصادی: در این پژوهش شاخص‌های آن عبارت است از: میزان کمک مالی به انتفاضه؛ میزان حضور فیزیکی در انتفاضه برای کمک به آن؛ میزان مشارکت اقتصادی اعم از مستقیم و غیرمستقیم شامل کار در کارگاه‌های کوچک خانگی، تولید محصولات خانگی، پرورش حیوانات اهلی، پرورش محصولات کشاورزی خانگی؛ کمک به خانواده‌های نیازمند، خانواده‌ی شهدا و زندانیان.

مشارکت سیاسی: شاخص‌های آن عبارت‌اند از: حضور یا عدم حضور در راهپیمایی‌ها؛ عضویت در تشکل‌های سیاسی؛ امکان کاندیدا شدن یا مناصب دولتی یا نمایندگی، راه‌یابی؛ زندانی شدن به دلیل مشارکت سیاسی؛ عضویت در اتحادیه زنان و تشکل‌های سیاسی.

نقش زنان جوان فلسطینی در انتفاضه الاقصی ۱۱۵

مذهبی: شامل ۸ بخش می‌باشد: اداء نمازهای پنج‌گانه؛ گرفتن روزه در ماه رمضان؛ دادن خمس و زکات؛ جهاد در مقابل ظلم؛ فدا کردن جان و مال در راه خدا؛ پوشش اسلامی؛ صله‌ی رحم در اعیاد فطر و قربان؛ حضور در نماز اعیاد مذکور.

نظامی: الف) مشارکت مستقیم زنان شامل: حضور مستقیم در جبهه، در اختیار قرار دادن همه‌ی درآمد برای انتفاضه، حضور در عملیات‌های استشهادی و حمل اسلحه و مهمات.

ب) مشارکت غیرمستقیم شامل: فرهنگی، اجتماعی: تربیت فرزندان مبارز، نگهداری از کودکان، رزمندگان و اسراء، سیاسی، پیروی از سیاست موجود، اقتصادی: پشتیبانی مالی از خانواده‌ی قربانیان از طریق جمع‌آوری کمک‌های نقدی و نسبی، صرفه‌جویی و تولید کالاهای خانگی، نظامی: حضور در پشت جبهه‌ها و حمایت معنوی رزمندگان، مشارکت در عملیات‌ها.

صهیونیسم: صهیون در زبان عبری به معنای پر آفتاب و نام کوهی در جنوب غربی بیت‌المقدس است. در اصطلاح سیاسی مراد از صهیونیسم جنبشی است برای تشویق و ترغیب مهاجرت یهودیان به فلسطین.

انتفاضه الاقصی: به دور دوم انتفاضه فلسطین، انتفاضه الاقصی می‌گویند. این قیام، زمانی آغاز شد که صهیونیست‌ها، پس از مذاکرات صلح اعراب و اسرائیل و تشکیل حکومت خودگردان فلسطین در غزه و اریحا به ریاست یاسر عرفات، ادامه یافت. عوامل، ریشه‌ها و زمینه‌های اصلی به وجود آمدن این انتفاضه به شرح زیر است:

الف- پیروزی حزب... (مقاومت اسلامی) در جنوب لبنان؛ ب- شکست مذاکرات کمپ دیوید دوم؛ ج- به تعویق افتادن اعلام کشور مستقل فلسطین؛ د- شدت بخشیدن به سیاست‌های تبعیض‌آمیز و سرکوبگرانه از سوی اسرائیل؛ ه- دیدار شارون از مسجد الاقصی.

بررسی نقش زنان و دختران جوان فلسطینی: در بررسی و تشریح کارکرد و عملکرد زنان

در پیشبرد انقلاب فلسطین و انتفاضه نقش این زنان را در دو بعد می‌توان بررسی کرد:

۱- نقش مستقیم زنان: که زنان در این نقش بی‌واسطه اقدام به انجام فعالیت در جهت پیشبرد اهداف خود دارند.

۲- نقش غیرمستقیم و مؤثر زنان: زنان در نقش غیرمستقیم خود عاملی برای تداوم و حفاظت از انتفاضه هستند. در انتفاضه الاقصی هم زن فلسطینی هیچ یک از توانایی‌های قبلی خود را از دست نداده بلکه خود را با ساختارهای جدیدتر و دقیق‌تر هماهنگ کرده است.

همچنین به تشکیل چند سازمان اختصاصی زنان قبل از انتفاضه می‌توان اشاره کرد که بعد از انتفاضه برای اعلام همبستگی برای هر یک از اسرا یک لباس پشمی ارسال کرده و علاوه بر آن طرح‌های تولیدی زیر نظر اتحادیه مذکور شکل گرفته و انجام می‌شود که این طرح‌ها شامل: تولید غذای بهداشتی برای کودکان، کارخانه بیکسویت‌سازی، کارگاه خیاطی، کارگاه مسگری و کارخانه تولید ماست و پنیر است.

نقش‌ها و فعالیت‌های زنان انتفاضه: نقش تعلیمی و تربیتی: یکی از عوامل زنده نگه داشته شدن انتفاضه و روشن ماندن چراغ انتفاضه نقش‌های تعلیمی و تربیتی است که زنان فلسطینی ایفا می‌کنند، این زنان با فرهنگ‌سازی و استقبال از شهادت و تقویت روحیه میهن‌پرستی و هم‌چنین تشکیل کمیته‌های آموزشی برای کودکان و نوجوانان آنان را در جهت گرایش به اسلام و حفظ میهن و خاک خود تشویق و ترغیب می‌کنند.

نقش اجتماعی زنان: با توجه به تعدد و تداخل امور سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه فلسطین طی انتفاضه، نقش زن اهمیت قابل توجهی پیدا می‌کند. انتفاضه اولویت‌های زندگی زیستی و فرهنگی و اجتماعی زن جوان فلسطینی را تغییر داده است. این طرز فکر بعضاً او را بیشتر به سوی توکل و معنویات رهنمون بوده است. در زمینه‌ی اجتماعی هم انتفاضه تغییرات زیادی بر شالوده خانواده فلسطینی گذاشته است. مهم‌ترین بازتاب آن گسترش همستگی، یک‌دلی، یک‌رنگی و میهن‌پرستی بین اعضای خانواده و در سطح وسیع در بین ملت و آحاد مردم می‌باشد.

نقش سیاسی زنان: شرکت زنان در تظاهرات‌ها و راهپیمایی‌ها علیه صهیونیست‌ها در انتفاضه رشد چشمگیری داشته است، در این مبارزات اعم از سازمان‌یافته یا خودجوش، زنان با حضوری چشمگیر با اسرائیلی‌ها درگیر شده‌اند و هر روز که از انتفاضه می‌گذرد تعداد زنانی که توسط صهیونیست‌ها زندانی یا کشته و شهید می‌شوند، بیشتر می‌شود. در این بازداشت‌ها و برخورد نیروها اشغالگر صهیونیستی بدون رعایت مسائل اخلاقی و عرفی و قوانین بین‌المللی زنان فلسطینی را مورد تعرض قرار می‌دهند و حتی در زمان تحقیق و بازجویی زنان فلسطینی را مورد شکنجه و آزار روحی و جسمی قرار می‌دهند. در زندان‌ها نیز وضعیت زنان بسیار نامساعد است و طبق مقررات کنوانسیون چهارم ژنو در مورد زندانیان سیاسی با آن‌ها برخورد نمی‌شود. یکی از مسائل آزاردهنده برای زنان جوان فلسطینی این است که آنان را با زنان بدکاره و بدنام اسرائیلی و فلسطینی در یک مکان نگه می‌دارند که شبانه روز باید اهانت‌ها و بداخلاقی‌های این افراد را تحمل کنند و حتی برخی اوقات با حمله‌های ناگهانی و کتک‌کاری آن‌ها مواجه می‌شوند، بدون این که

نقش زنان جوان فلسطینی در انتفضی الاقصی ۱۱۷

مقامات زندان برای جدا کردن آنان اقدام بکنند. صهیونیست‌ها حتی زنان زندانی را از غذای بهداشتی هم محروم کرده‌اند و هنگام بیماری داروهای فاسد و تاریخ مصرف گذشته در اختیار آنان قرار می‌دهند، اما موضوعی که جالب توجه و حائز اهمیت است حضور زنان جوان در فعالیت‌های سیاسی است که گروه‌های مبارزاتی مانند (زهره الاقهران) در یافا یا جمعیت‌های زنان مثل (جمعیت همبستگی زنان توسط، لولو ابوهدی) در سال ۱۹۴۸ تشکیل شد. (اتحادیه عمومی زنان فلسطین) هم در سال ۱۹۶۵ با استراتژی مبارزه با اشغالگران، زنان را برای شرکت در مبارزات و عرصه‌های سیاسی و اجتماعی آماده می‌کرد.

نقش آموزشی زن جوان فلسطینی: زنانی که دارای تحقیقات دانشگاهی هستند، هنگام تعطیلی مدارس و دانشگاه‌ها در کرانه باختری و نوار غزه دست به تشکیل کمیته‌های آموزشی می‌زنند و به آموزش کودکان و نوجوان در مساجد و کلیساها می‌پردازند، هم‌چنین کمیته‌های مختلف آموزشی جهت انتخاب مادران با سطوح مختلف تحصیلات تشکیل می‌شود تا بر تدریس مواد آموزشی نظارت داشته باشند. وضعیت رفت و آمد برای دانش آموزان دختر بسیار پرخطرتر است و به همین دلیل والدین مانع ادامه تحصیل دختران خود می‌شوند و معلمان زن نیز به دلیل عدم تأمین جانی تمایل کمتری برای تدریس دارند. نرخ بی‌سوادی در میان زنان در طول دهه ۱۹۹۰ در کرانه باختری ۳۲ درصد افزایش یافته که این میزان از سال ۲۰۰۰ افزایش یافته است.

نقش اقتصادی زن جوان فلسطینی: در این نقش، همراهی زنان ابعاد مختلفی را شامل می‌شود:

۱- این زنان با جمع‌آوری کمک‌های مالی سایر فلسطینیان به برطرف کردن نیازهای مالی مبارزان و فعالان انتفاضه پرداختند و در تأمین پناهگاه و تهیه خوراک برای نیروهای مقاومت تلاش می‌کنند. علاوه بر این که این زنان به خوبی می‌دانند که ذخیره مواد غذایی در اردوگاه‌ها چه مجازات سنگینی را به دنبال خواهد داشت .

۲- پشتیبانی مالی از خانواده‌های قربانیان انتفاضه از طریق جمع‌آوری کمک‌های جنسی و نقدی و اقدام به توزیع آن‌ها در بین خانواده‌های بی‌بضاعت و کسانی که املاک خود را در طی اشغال چندین ساله فلسطین از دست داده‌اند.

۳- ایجاد کارگاه‌های کوچک تولیدی در منازل و کارگاه‌های کوچک: بیشتر این زنان با کشت حبوبات و سبزیجات در باغچه‌های منازل خود تا حدی فشار محاصره اقتصادی را کم کرده‌اند.

نقش نظامی زنان: نقش نظامی زنان به دو بخش مستقیم و غیرمستقیم قابل تقسیم است که در

بخش نقش مستقیم زنان، به حضور آن‌ها در عملیات‌های استشهادی هم اشاره خواهد شد.

الف- نقش مستقیم: در این بخش حضور زنان را با به پای مردان و در خطوط مقدم جنگ و جهاد

در کنار مردان و دوشادوش آن‌ها در مبارزه با اشغالگران داریم. این زنان هم در کنار مردان، آسیب‌دیده و پایداری می‌کنند. در تمامی این عملیات‌ها که زنان به طور مستقیم نقش داشته‌اند چند مورد حائز اهمیت وجود دارد. سن تمامی مبارزان در این عملیات‌ها زیر ۳۰ سال است. ذهنیتی که اسرائیل گمان می‌برد با از بین بردن نسل اول انقلاب فلسطین این اشتیاق به بازپس‌گیری در نسل بعد کم می‌شود.

پس از گذشت شش ماه از انتفاضه‌الاقصی زنان فلسطینی وارد مبارزات مسلحانه بر ضد اشغالگران

قدس شدند این مشارکت‌ها عبارتند از:

۱ - حمل اسلحه برای مبارزان فلسطینی

۲ - محل سکونت اکثر زنان شهادت‌طلب مناطق اشغالی سال ۱۹۶۷ است.

۳- مناطق و محل این عملیات‌ها و مناطق اشغالی سال ۱۹۴۸ است. در اکثر این عملیات‌ها، معمولاً

از اصل غافلگیری بهره می‌برند و ابزارها و ادوات پیشرفته رژیم صهیونیستی هم قادر به کنترل این زنان نیست.

قابل ذکر است که عملیات‌های استشهادی توسط زنان را می‌توان از دیگر دستاوردهای انتفاضه

الاقصی دانست.

الگو و فرهنگ‌سازی: اولین اثر و بازتاب این گونه عملیات‌ها، ایجاد یک جریان فرهنگی در جوامع

اسلامی است.

تأثیر روانی: توانایی زنان فلسطینی در انجام عملیات‌های استشهادی با قدرت تحرک بالا، اثرات

عمیقی بر جامعه اسرایی و مغرب‌زمین گذاشت و برای صهیونیست‌ها روشن ساخت که نه تنها مردان

بلکه زنان فلسطینی نیز علاقه‌مند به خاک فلسطین‌اند.

ب- نقش غیرمستقیم زنان: نقش زنان در این بعد بیشتر و گسترده‌تر از شرکت و حضور

مستقیم و فیزیکی در عملیات‌ها است. چون در این مشارکت عملیات علیه صهیونیست‌ها، برخی از زنان

فلسطینی در عملیات‌های رزمی نقش به‌سزایی داشته‌اند، به عنوان نمونه، «آمنه منی» از طریق اینترنت،

یک نوجوان اسراییلی به نام (ادمیرحام) را به قدس دعوت کرد. وی قصد داشت تا با گروگان گرفتن این

نقش زنان جوان فلسطینی در انتفاضه الاقصی ۱۱۹

اسرائیلی مقامات رژیم صهیونیستی را مجبور کند تا برادران مبارزش را آزاد کنند. اما به حبس ابد محکوم شد.

اجرای عملیات شهادت طلبانه: پس از شدت یافتن اقدامات سرکوبگرانه رژیم صهیونیستی پدیده‌ای جدید و منحصر به فرد در طول تاریخ فلسطین، در انتفاضه الاقصی به وجود آمد. این پدیده عملیات‌های شهادت طلبانه‌ای بود که زنان فلسطینی حاضر به انجام آن می‌شدند. پس از آغاز این عملیات‌ها روند دستگیری و بازداشت زنان و دختران افزایش یافت.

ابعاد مشارکت زنان جوان فلسطینی: زنان جوان فلسطینی در ابعاد مختلفی مشغول به فعالیت هستند. که شامل بعد اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است.

روش‌های آماری: در این پژوهش برای بررسی نقش زنان جوان فلسطینی در انتفاضه الاقصی از آمار توصیفی و استنباطی استفاده می‌شود. در بخش آمار توصیفی با توجه به ماهیت متغیرها، شاخص‌های میانگین و انحراف معیار، جدول فراوانی و نمودار تهیه می‌شود. در بخش آمار استنباطی برای بررسی فرضیه‌های پژوهش با توجه به ماهیت متغیرها از آزمون‌های پارامتری t و ناپارامتری علامت، استفاده می‌شود. در بررسی برخی از فرضیه‌ها از رتبه‌های فریدمن برای اولویت‌بندی سؤالات سازنده یک‌بعدی استفاده می‌شود.

جامعه آماری: جامعه آماری در این تحقیق شامل زنان جوان (۲۰ تا ۴۰ سال) از سه اردوگاه یرموک، السبینه و السیده‌زینب ساکن در کشور سوریه است که حداقل یکی از والدین آن‌ها فلسطین‌الاصل بوده است.

جمعیت نمونه: در این پژوهش جمعیت نمونه ۳۶۰ نفر از زنان جوان (۲۰-۴۰ سال) از سه اردوگاه یرموک، السبینه و السیده‌زینب است.

روش نمونه‌گیری: نمونه‌گیری در این پژوهش به صورت دو مرحله‌ای شامل مرحله اول انتخاب خوشه و مرحله‌ی دوم نمونه‌گیری تصادفی در داخل هر خوشه است. با استفاده از جدول مورگان ۳۶۰ نفر از زنان (۲۰-۴۰ سال) در سه اردوگاه با توجه به جمعیت هر اردوگاه نمونه‌گیری شده‌اند.

ابزار اندازه گیری: در این پژوهش برای اندازه گیری متغیرها از پرسش نامه استفاده شده است. قابل ذکر است که برای به دست آوردن شاخص های اصلی در هر فرضیه برای طراحی پرسش نامه با تعداد زیادی زنان و مردان فلسطینی ساکن در ایران یا ساکن در کشورهای سوریه، لبنان، اردن، نیز مصاحبه صورت گرفت. علاوه بر آن استفاده از اسناد و کتب مختلف و مقالات تألیف شده نیز منابع مهمی در گردآوری متغیرها در طراحی پرسش نامه بوده است.

اعتبار پژوهش (Validity): اعتبار پرسش نامه این پژوهش با استفاده از روش پنل خبرگان بوده است. این پنل متشکل از ۹ نفر استاد در رشته های مختلف از جمله جامعه شناسی، جامعه شناسی سیاسی، جامعه شناسی جنگ، جامعه شناسی انقلاب، روان شناسی، آمار و حقوق بوده است که پس از انجام مطالعات و ایجاد تغییرات مورد تأیید نهایی این پنل قرار گرفت.

پایایی پژوهش (Reliability): به منظور بررسی پایایی پرسش نامه، پایایی هر یک از ابعاد مورد بررسی در این پرسش نامه با استفاده از آلفای کرونباخ ارزیابی می شود. با توجه به این که اغلب ابعاد مورد بررسی در این پرسش نامه دارای پایایی در حد مطلوب هستند، بنابراین پایایی پرسش نامه مورد قبول است.

یافته های پژوهش: سن، در این پژوهش میانگین سنی پاسخگویان که از ۲۰ - ۴۰ سال انتخاب شده بودند، ۲۸/۹۵ تقریباً برابر با ۲۹ سال است.

بر اساس نتایج این قسمت در این پژوهش چند نتیجه کلی استنباط می شود:

- ۱- نرخ طلاق در سه اردوگاه مورد مطالعه با کمترین درصد (۳/۶ درصد) دیده می شود.
- ۲- سیاست فرزندآوری (بیش از سه فرزند) در گذشته (برای تداوم انتفاضه مبارزه) بیشتر از حال دیده می شود.

۳- میل به تحصیلات دانشگاهی و نرخ بی سوادی پایین مبین رشد فکری زنان جوان فلسطینی است.

۴- ساخت خانواده به صورت هسته ای و گاهی با اضافه شدن پدر بزرگ، مادر بزرگ دیده می شود.

۵- انسجام خانوادگی در خانواده پاسخگویان قابل مشاهده بود.

آمار استنباطی

فرضیه شماره (۱)- زنان جوان فلسطینی به هنجارها و ارزش های انتفاضه ای الاقصی برای حفظ هویت فلسطینی خود پای بند هستند.

نقش زنان جوان فلسطینی در انتفاضه الاقصی ۱۲۱

برای بررسی این فرضیه میانگین متغیر حفظ هویت فلسطینی با استفاده از آزمون (t) با عدد ۳ (میانگین گزینه‌های پاسخ) مقایسه شد که با توجه به نتایج بررسی‌ها میانگین متغیر حفظ هویت فلسطینی به صورت معناداری بزرگ‌تر از ۳ است که بدین‌صورت فرضیه شماره یک (حفظ هویت فلسطینی) تأیید می‌شود.

جدول (۱)

میانگین رتبه	سؤال‌ها
۶/۸۸	تشویق به ازدواج و فرزندآوری
۶/۶۰	نوع پوشش در حفظ هویت
۷/۵۲	تقدس پرچم فلسطین
۷/۴۵	تقدس خاک فلسطین
۷/۲۵	حفظ زبان و گویش فلسطینی
۷/۵۹	تلاش در تربیت کودک برای فلسطینی ماندن
۲/۶۶	تبعیت از خانواده
۲/۵۶	امید به بازگشت
۲/۹۰	مجبور به تحمل
۳/۵۸	تضعیف احساس مادرانه

با توجه به جدول شماره ۱ ملاحظه می‌شود که سؤال (تلاش در تربیت کودک برای فلسطینی ماندن) دارای بزرگ‌ترین میانگین رتبه و (امید به بازگشت) دارای کوچک‌ترین میانگین رتبه در سؤالات مربوط به عامل حفظ هویت فلسطینی است.

فرضیه شماره (۲) - زنان جوان فلسطینی از جنبه‌ی اقتصادی در انتفاضه‌ی الاقصی شرکت می‌کنند. برای بررسی فرضیه اقتصادی میانگین متغیر اقتصادی با استفاده از آزمون (t) با عدد ۳ (میانگین گزینه‌های پاسخ) مقایسه شد، نتایج بررسی نشان داد میانگین متغیر اقتصادی به صورت معنی‌داری کوچک‌تر از ۳ است و نشان‌دهنده‌ی آن است که زنان جوان فلسطینی از بعد اقتصادی در انتفاضه الاقصی شرکت فعال ندارند، این واقعیت با توجه به پایین بودن درآمد شخصی آنان توجیه‌پذیر است.

۱۲۲ زن در فرهنگ و هنر، دوره ی ۲، شماره ی ۴، تابستان ۱۳۹۰

جدول (۲)

درآمد شخصی	تعداد	درصد
0	۱۱۵	۳۱/۹
کمتر یا مساوی پنج هزار	۱۱۲	۳۱/۱
پنج هزار تا هشت هزار	۳۳	۹/۲
هشت هزار تا ده هزار	۴۷	۱۳/۱
بیشتر از ده هزار	۵۳	۱۴/۷
کل	۳۶۰	۱۰۰/۰

با توجه به جدول شماره (۲) ملاحظه می شود که بیشترین درصد افراد پاسخگو درآمدی ندارند. (۹/۳۱ درصد)

جدول (۳)

سؤالها	میانگین رتبه
اختصاص درآمد به انتفاضه	۶/۳۹
فعالیت یا ایجاد کارگاه خانگی	۵/۳۳
صرفه جویی برای کمک به نیازمندان	۶/۳۰
شرکت یا ایجاد اتحادیه تولیدی	۵/۷۳
کمک به مستحقین مالی	۶/۰۴
محصولات کشاورزی	۵/۰۶
تأمین خوراک و پخت کیک و مربا	۴/۹۵
نگهداری از حیوانات اهلی و استفاده از محصولات	۴/۹۸
ساخت کالای خانگی	۵/۱۳
تأمین پوشاک به صورت خانگی	۵/۰۹

با توجه به جدول (۳) ملاحظه می شود که سؤال مربوط به (اختصاص درآمد به انتفاضه) دارای بیشترین رتبه و سؤال مربوط به (تأمین خوراک) دارای کمترین رتبه است.
فرضیه شماره (۳) - مشارکت زنان جوان فلسطینی در فعالیتهای سیاسی به منظور پیشبرد اهداف انتفاضه ی الاقصی است.

در این مورد جدول فراوانی به صورت زیر آورده می شود:

جدول (۴)

هدف از شرکت در انتفاضه	تعداد	درصد
رسیدن به آزادی فردی	۴۵	۱۲/۵
آزادی فلسطین	۳۰۶	۸۵/۰
پیشبرد اهداف فلسطین	۹	۲/۵
کل	۳۶۰	۱۰۰/۰

با توجه به نتایج جدول فوق ملاحظه می‌شود که بیشترین درصد افراد هدف از شرکت در انتفاضه را به منظور آزادی فلسطین در نظر می‌گیرند.

نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که مشارکت در انتفاضه اقصی به لحاظ عملی کمتر است، بنابر این فرضیه پژوهشی سوم رد می‌شود. اما همان‌طور که در جدول فوق ملاحظه می‌شود مشارکت در انتفاضه از خواسته‌های زنان جوان فلسطینی است.

نتیجه‌گیری، بحث و تفسیر نتایج پژوهش: نتایج یافته‌های کمی پرسشنامه:

- در بررسی نقش فرهنگی زنان در انتفاضه اقصی با توجه به نتایج به‌دست آمده در این پژوهش؛ زنان جوان از بعد فرهنگی در انتفاضه اقصی نقش دارند، تمامی پاسخگویان، حفظ هویت فلسطینی را (با شاخص‌های تعریف شده) برای بازگشت به سرزمین فلسطین امری اجتناب‌ناپذیر می‌دانستند.

- در بررسی نقش اقتصادی زنان در انتفاضه اقصی با توجه به نتایج به‌دست آمده در این پژوهش زنان جوان از بعد اقتصادی با توجه به پایین بودن در آمد آن‌ها در انتفاضه اقصی نقش فعالی ندارند. هرچند گروه قابل ملاحظه‌ای از آنان به انتفاضه کمک مالی می‌کنند.

- در بررسی نقش سیاسی زنان در انتفاضه اقصی با توجه به نتایج به‌دست آمده در این پژوهش، زنان جوان از بعد سیاسی در انتفاضه اقصی نقش فعالی ندارند، (اکثریت پاسخگویان با شرایط فعلی در کشور سوریه امنیت و آرامش نسبی را داشته ولی با این حال در مصاحبه‌ها اظهار می‌کردند که علاقه‌مند به بازگشت به فلسطین هستند).

- در بررسی تأثیر اعتقادات دینی زنان جوان در میزان حمایت و مشارکت آن‌ها در انتفاضه با توجه به نتایج به‌دست آمده در این پژوهش شاهد هستیم که مذهب و ایدئولوژی عاملی مهم در مقاومت و پایداری و صبر زنان جوان در ابعاد خانوادگی و اجتماعی است.

- در بررسی نقش نظامی (مستقیم) در انتفاضه اقصی، با توجه به نتایج به‌دست آمده در این پژوهش؛ زنان جوان فلسطینی در سه اردوگاه مورد مطالعه در این بعد مشارکت نقشی ندارند ولی مایل به حضور مستقیم در جبهه و حتی انجام عملیات استشهادهی هستند. اما نکته‌ای که در طی این پژوهش به‌دست آمده این بود که این زنان در صورت حضور در عملیات‌ها یا فعالیت‌هایی از این دست، به‌دلیل شرایط موجود و حفظ اسرار نظامی آن را بیان نمی‌کنند.

- در بررسی نقش غیرمستقیم نظامی زنان در انتفاضه اقصی، با توجه به نتایج به‌دست آمده در این پژوهش، زنان جوان سه اردوگاه مورد مطالعه، در این بعد در برخی موارد نقش ایفا می‌کنند (نکته قابل اهمیت این‌که این مشارکت در اردوگاه‌های کشور لبنان آمار چشمگیری را به خود اختصاص داده است اما به دلیل شرایطی که در هنگام انجام این پژوهش حادث شد (جنگ داخلی لبنان و درگیری در اردوگاه نهرالبارد) امکان پرسشگری در این اردوگاه را میسر نساخت.

- در بررسی نقش اجتماعی زنان در انتفاضه اقصی، با توجه به نتایج به‌دست آمده در این پژوهش زنان جوان از بعد اجتماعی در انتفاضه اقصی نقش دارند.

- در بررسی نقش آموزش زنان و تأثیر تعلیم و تربیت در انتفاضه اقصی، با توجه به نتایج به‌دست آمده در این پژوهش، زنان جوان در این بعد در انتفاضه مشارکت دارند.

- با استفاده از نتایج آماری، مطالعه مقالات، مصاحبه‌ها و تحقیقات میدانی در مجموع نتایج زیر در این پژوهش دریافت می‌شود:

نهبذت فلسطین از منظر هویت فلسطینی: در این منظر شاهد نقش عمده و گسترده زنان در بعد فرهنگی و در حد بسیار بالایی هستیم، علاوه بر شاخص‌هایی که در زمینه‌ی فرهنگی و حفظ هویت فلسطینی در پرسش‌نامه مطرح شد، به نقش ادبیات کلامی و داستانی و اشعار حماسی و آثار هنری در تقویت و تداوم روحیه مبارزه و تلاش برای بازپس‌گیری خاک فلسطین می‌توان اشاره کرد (سعید، ۱۳۷۸: ۳۹).

نهبذت فلسطین از منظر سیاسی: در بعد سیاسی هم شاهد حضور زنان در طول دو انتفاضه هستیم. اگر حمایت‌های زنان در مراحل پشتیبانی و همراهی با مبارزان در پشت جبهه‌ها نبود، این تداوم نیز مسلماً دچار خلل می‌شد. اگر چه این زنان از بعد سیاسی در انتفاضه مشارکت فعال ندارند، اما این مشارکت نیز در سطح کلان مسلماً تفاوت‌های چشمگیری نسبت به جامعه‌ی نمونه داشته است. شاهد این مدعا، تداوم این انتفاضه و ادامه مبارزه برای بازگشت به خاک فلسطین است. (در مقاله حسنیه

نقش زنان جوان فلسطینی در انتفاضی الاقصی ۱۲۵

اصلاح جاد) هم که یکی از استادان دانشگاه بیرزیت در فلسطین است به حیات سیاسی زنان در رشد و گسترش جنبش ملی فلسطین اشاره شده است.

نهضت فلسطین از منظر اقتصادی: برای بررسی شاخص‌ها در مورد مشارکت اقتصادی زنان

جوان، مقالات مختلفی مورد مطالعه قرار گرفته است که همه‌ی آن‌ها فرضیه مشارکت و نقش اقتصادی زنان در انتفاضه را تأیید می‌کند.

در تحلیل پرسش‌نامه و انجام مصاحبه، این نتیجه حاصل شد که زنان در صورت شرایط بحرانی علاقه‌مند به کمک‌های مالی هستند اما در وضعیت فعلی این لزوم احساس نمی‌شود، یا افرادی که لزوم را احساس می‌کنند و کمک مالی به انتفاضه دارند درصد کمی از جامعه نمونه را تشکیل می‌دهند. در نهایت می‌توان زنان جوان را از نظر مشارکت اقتصادی به انتفاضه با توجه به شاخص‌های این پژوهش به سه دسته تقسیم کرد:

۳- زنان جوانی که در وضعیت فعلی (از نظر سیاسی) را شرایط بحرانی نمی‌دانند و در نتیجه کمکی به انتفاضه ندارند.

۲- زنان جوانی که به انتفاضه کمک مالی می‌کنند.

۳- زنان جوان که علاقه‌مند به کمک مالی هستند اما توانایی مالی ندارند.

نهضت فلسطین از منظر مذهب و ایدئولوژی: در بررسی دیدگاه ایدئولوژیک و مذهبی با

استفاده از نظر ملوچی (مبتنی بر شکل‌گیری هویت جمعی) و توماس گرین که معتقد است ایدئولوژی در بسیج جنبش‌های اجتماعی مؤثر است و به آن مشروعیت و استمرار می‌بخشد. در انقلاب فلسطین هم به نوعی این ایدئولوژی و تفکر مذهبی را به عنوان عاملی در تداوم انتفاضه و مبارزه شاهد هستیم (کریمی، ۱۳۸۳: ۵۴). با توجه به نگاه اسلام و قرآن به دفاع و جهاد و موضع‌گیری‌های علمای عرب از جمله، شیخ عکرمه صبری مفتی فلسطین و شیخ‌نصر فرید مفتی مصر و بسیاری دیگر از بزرگان و بالاحص امام خمینی (ره) (در طول جنگ ایران و عراق)، انگیزه‌های دینی و تقیدات مذهبی را عاملی تأثیرگذار در تداوم انقلاب‌ها و به‌خصوص انقلاب فلسطین می‌دانیم.

نهضت فلسطین از منظر اجتماعی: در بعد اجتماعی، با اشاره به نظریه ارزش‌ها از اسملسر، که

معتقد است ارزش‌هایی که افراد برای خود دارند، راهنمای آن‌ها در حرکات اجتماعی آن‌هاست و در شرایط فشار به شکل ساختارهای خاصی به رفتار اجتماعی شکل می‌دهد، هم‌چنین با اشاره به عقیده

جانسون مبنی بر این مطلب که وقتی افراد به ارزش‌های آرمانی مورد نظر خود، در جامعه اطراف خود دست پیدا نکنند، جامعه از حالت تعادلی خارج می‌شود و در تعریف تحول داخلی در نظام اجتماعی معتقد است که تغییر تفکرات و بینش‌ها، تحول در ساخت و محیط اجتماعی را نیز به همراه خواهد داشت. در مجموع می‌توان بیان کرد که در انقلاب فلسطین هم ما شاهد مواردی از این نظرات هستیم که به نظر می‌رسد مشارکت زنان جوان در انتفاضه اول و اقصی ناشی از این عوامل است:

- ۱- ارزش‌هایی که جامعه فلسطین و بالاخص زنان جوان معتقد به آن هستند (جهاد در مقابل ظلم).
- ۲- عدم دستیابی و دسترسی جامعه فلسطین به ارزش‌ها و اهداف آرمانی خود (از جمله دوری از خاک فلسطین) و تلاش برای رسیدن به عوامل فوق باعث مشارکت اجتماعی زنان برای ادامه انتفاضه اقصی شده است.

نظرگاه کلی: نکته مشترک در میان نظریات اقتصادی و اجتماعی این است که ایدئولوژی را در به‌وجود آمدن جنبش‌ها و انقلاب‌ها، عاملی در ایجاد همبستگی یا عامل مشروعیت‌کنشگر یا جنبش اجتماعی دانسته‌اند که استمرار آن را سبب می‌شود.

شاید به جرأت بتوان گفت که در انقلاب‌ها، خصوصاً انقلاب‌هایی که گرایش مذهبی دارند، یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار (که اثر آن بیش از سایر مؤلفه‌ها است) همین ایدئولوژی یا مذهب است. البته قابل ذکر است که عوامل کاریزماتیک و نقش رهبران کاریزما (مثل امام خمینی و سید حسن نصرالله) هم که در جنبش‌ها و انقلاب‌ها در نقاط مختلف جهان به عنوان عواملی خاص و مؤثر یاد می‌شود نیز شاخه‌ای از ایدئولوژی است (رستمی، ۱۳۸۳: ۳۱). در مجموع می‌توان عامل ایدئولوژی را در میزان مشارکت افراد در جنبش‌ها و به‌خصوص در انتفاضه فلسطین در رأس همه عوامل تأثیرگذار قلمداد کرد.

در پایان ذکر این نکته لازم است که نقش زن جوان فلسطینی در انتفاضه اقصی در بعضی از ابعاد به وضوح دیده شد؛ برای مثال در بعد فرهنگی، تمامی پاسخگویان جدید خاصی در امر حفظ هویت فلسطینی داشته و بر اساس مطالعات انجام شده از سایر منابع یکی از دلایل تداوم و پیروزی انقلاب‌ها در طول تاریخ را نقش زنان، در پیگیری‌ها و پشتیبانی‌ها می‌دانیم، در جنگ ویتنام یا جنگ هشت ساله ایران هم شاهد این مطلب به وضوح هستیم. در ابعاد اجتماعی هم حضور و فعالیت این زنان به عنوان هدفی برای بازگشت به کشور فلسطین عنوان شده است و شاید همین میل به بازگشت انگیزه‌ای در جهت فعال‌تر شدن اجتماعی زنان در عرصه اجتماع باشد.

نقش زنان جوان فلسطینی در انتفاضی الاقصی ۱۳۷

در نهایت، شاید بتوان گفت که در بررسی نقش زنان جوان فلسطینی عوامل فرهنگی، اجتماعی و مذهبی و ایدئولوژیک و تعلیم و تربیتی را شاخص‌هایی می‌دانیم که تا به امروز در ادامه انتفاضه اقصی نقش اساسی‌تری نسبت به سایر عوامل داشته‌اند و همین عوامل، دست به دست هم باعث ادامه انتفاضه اقصی تا به امروز بوده است.

منابع

- اخوان منفرد، حمیدرضا (۱۳۸۱) ایدئولوژی انقلاب اسلامی، تهران: انتشارات پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- اسملسر، نیل (۱۳۸۰) تئوری رفتار جمعی، ترجمه‌ی رضا دژکام، تهران: انتشارات دواوین.
- الشیخ سلیم، فریال (۱۳۸۳) «ویژگی‌های مبارزه زن فلسطینی»، نشر هماهنگ.
- سعید، ادوارد (۱۳۷۸) زندگی مردم فلسطین، ترجمه‌ی جامد شهیدیان.
- رستمی‌مراد، هادی (۱۳۸۳) «عملیات شهادت طلبانه و نقش زنان در آن»، نشر هماهنگ.
- صفا تاج، مجید (۱۳۸۰) ماجرای فلسطین و اسرائیل، تهران: انتشارات مدرسه.
- (۱۳۸۲) فلسطین از اشغال تا انتفاضه، انتشارات مدرسه.
- عبدالسلام کریمی، محمد (۱۳۸۳) «زن فلسطینی میان دو انتفاضه»، نشر هماهنگ.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۱) جامعه‌شناسی، ترجمه‌ی صبوری، تهران: نشر نی.
- نش، کیت (۱۳۸۰) جامعه‌شناسی سیاسی معاصر، ترجمه‌ی محمدتقی دافروز، تهران: انتشارات کویر.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۱) درآمدی بر جنبش‌های اجتماعی، تهران: انتشارات پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- nada elia (2006) this is not living, journal of middle east women studies, p. 125.
- nadha y shehada (2004) women negotiating family law and customary practice in Palestine, p. 103.